

Uppdaterad åtgärdstabell för ängshök, 2016 – 2021

(Circus pygargus)

Hotkategori: **STARKT HOTAD (EN)**

Åtgärdstabellen har upprättats av
Länsstyrelsen i Kalmar län

NATURVÅRDSVERKET

Naturvårdsverket

Tel: 010-698 10 00

E-post: registrator@naturvardsverket.se

Postadress: Naturvårdsverket, 106 48 Stockholm

Internet: www.naturvardsverket.se

Koordinerande myndighet:

Länsstyrelsen i Kalmar län

Tel: 010-223 80 00

E-post: kalmar@lansstyrelsen.se

Postadress: 391 86 Kalmar

Internet: www.lansstyrelsen.se/kalmar

© Naturvårdsverket 2018

Omslag Ängshök, Illustration Peter Nilsson

Övriga fotografier: Susanne Forslund

Förord

Åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper är ett av flera verktyg för att nå det av riksdagen beslutade miljökvalitetsmålet Ett rikt växt- och djurliv, och även de övriga sex ekosystemrelaterade miljökvalitetsmålen.

Åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper bidrar även till att uppnå Aichimål 12 inom Konventionen för biologisk mångfald som handlar om att senast 2020 ha förbättrat hotade arters bevarandestatus och mål 15, delmål 15.5 i de Globala målen för hållbar utveckling om att hejda förlusten av biologisk mångfald och senast 2020 skydda och förebygga utrotning av hotade arter.

Åtgärdsprogrammet för ängshök 2011–2015 togs fram av Staffan Rodebrand och har koordinerats nationellt av Länsstyrelsen i Kalmar län. Programmet har redovisats till Naturvårdsverket, som beslutat att förlänga programmet till och med 2021 med uppdatering av åtgärdstabellen.

Rapporten innehåller mål samt en kortfattad presentation av angelägna åtgärder under tiden 2016–2021 för att artens bevarandestatus i Sverige ska kunna förbättras. Åtgärderna samordnas mellan olika intressenter, vilket får till följd att kunskapen om och förståelsen för arten ökar. Förankring av åtgärderna har skett genom samråd med berörda aktörer.

Samlad information om åtgärdsprogrammet finns här:
<http://www.naturvardsverket.se/978-91-620-6465-5>

Stockholm i december 2018

Claes Svedlindh
Chef Naturavdelningen

Fastställelse och giltighet

Naturvårdsverket beslutade den 13 december 2018 att fastställa en uppdaterad åtgärdestabell och uppdatera de kortsiktiga målen för åtgärdsprogrammet för ängshök (ärende NV-08801-18). Tabellen är ett vägledande, ej formellt bindande dokument och gäller under åren 2016–2021. När giltighetstiden för ett program går ut ska programmets nationella koordinator redovisa genomförda åtgärder, resultat och måluppfyllelse under den gångna programperioden. Programmets fortsättning, djupare utvärderingsbehov och ambitionsnivå avgörs av Naturvårdsverket i samråd med programmets nationella koordinator och ArtDatabanken. Giltighetsperioden för åtgärdsprogrammet förlängs om det inte fattas beslut om att programmet ska upphöra eller ett nytt program för arten fastställs.

Innehåll

FÖRORD	1
FASTSTÄLLELSE OCH GILTIGHET	2
INNEHÅLL	3
BAKGRUNDSBESKRIVNING	4
VISION OCH MÅL	5
Vision	5
Långsiktigt mål	5
Kortsiktigt mål	5
ÅTGÄRDER OCH REKOMMENDATIONER	6
Dialog och samverkan	6
Aktiva åtgärder i fält	6
Skötsel	6
Restaurering och nyskapande av livsmiljöer	7
Populationsförstärkande åtgärder	8
Datainsamling och analyser	8
Inventering	8
Kunskapsbehov	8
Bilaga 1.	10

Bakgrundsbeskrivning

Ängshöken jagar i låglänta öppna marker som hedar, alvar, våtmarker och öppna kulturmarker. Den häckar traditionellt sett i meterhög vegetation, bl.a. i våta miljöer som agmyrar (*Cladium mariscus*) på norra Öland och Gotland, i randzoner till slättsjöar och vattendrag och i vidsträckta buskmarker, något som på södra Öland innebär stora bestånd av tok (*Dasiphora fruticosa*). Någon gång efter 2012 valde större delen av de kvarvarande ängshöksparen på Öland att överge dessa biotoper för att i stället häcka i åkermark, främst i luservallar. Det i det närmaste totala övergivandet av naturliga biotoper och en övergång till boplatser i åkermark som skett i hela Sverige de senaste åren är överraskande och oroväckande.

Områden som berörs av åtgärdsprogrammet för ängshök är i första hand Öland i Kalmar län (H) men även i länen Skåne (M), Östergötland (E), Örebro (T), Uppsala (C), Stockholm (B), Västra Götaland (O), Västmanland (U) och Gotland (I) häckar arten mer eller mindre regelbundet. Uppgiften om att ängshök häckar i trakten av Kvismaren har nyligen rapporterats, varför Örebro län nu lagts till. Mer information om arten finns i Naturvårdsverkets rapport 6465, Åtgärdsprogram för ängshök, 2011–2015.

Redovisningen av åtgärdsprogrammet visar att länen prioriterat åtgärder som handlar om att identifiera, inventera och restaurera värdefulla trakter. Framsteg har gjorts med att sköta några av de utpekade lokalerna genom samarbete kring restaurerings- och skötselåtgärder med markägare i värde-trakter. Åtgärdsprogrammet för ängshöken är på rätt väg men har ännu inte lyckats vända den negativa trenden. För att bevara livskraftiga bestånd av arten krävs en fortsatt satsning på biotopnivå; restaurering av igenväxta vass-, ag- och tok-miljöer; sent betessläpp alternativt borttagande av betesdjur från häckningsplatser, samt skydd av åkermarkshäckande ängshök.

Den uppdaterade åtgärdstabellen syftar till att förbättra förutsättningarna för ängshökens framtida överlevnad i landet. Kvarvarande åtgärder som inte har genomförts under tidigare programperiod samt löpande åtgärder har anpassats till rådande kunskaps- och åtgärds-läge. Det har även tillkommit nya åtgärder. De kortsiktiga målen har delvis uppfyllts och nya kortsiktiga målsättningar har definierats för att nå upp till de långsiktiga målen.

Den beräknade kostnaden för åtgärder som skulle behöva täckas av Naturvårdsverkets medel för genomförande av åtgärdsprogram för ängshök uppgår till 1 782 000 kr under giltighetsperioden 2016–2021. Dock är möjligheten till denna finansiering beroende av årlig resurstilldelning till och prioriteringar mellan alla gällande åtgärdsprogram.

Vision och mål

Vision

Sverige har en livskraftig, stabil eller svagt ökande population av ängshök på omkring 65–75 par. Livsmiljön i tok och ag har förbättrats och sköts på lämpligt sätt, vilket ger lämpliga alternativ till häckning i åkermark. Huvudparten av ängshökens viktigaste semi-naturliga häckningslokaler har ett långsiktigt skydd (naturresevat eller Natura 2000-område) med skötselplaner anpassade till artens krav. Samtliga mer än tillfälliga häckningsplatser är kända av berörda myndigheter och aktörer.

Långsiktigt mål

Målet är en självreproducerande population (det vill säga 2 flygga ungar per häckande par och år) på den nivå som rådde under stora delar av 1980- och 1990-talet med 40–45 häckande par på Öland och en svagt ökande population i övriga Sverige senast år 2025. Därmed kan ängshöken inte avföras från den svenska rödlistan, men har då återtagit sin position i Sverige som en fågelart med en regionalt positiv bevarandestatus i förhållande till mängden lämplig livsmiljö (jfr Favourable Reference Range and Favourable Reference Population i Artikel-17-riktlinjerna inom art- & habitatdirektivet; EU-kommissionen 2006).

Kortsiktigt mål

- Senast år 2020 har nedgången hos ängshökens bestånd på Öland stannat av och understiger inte 2004–2008 års nivå (30 par).
- Minst 75 % av de häckande paren på Öland lyckas - dvs får flygga ungar – år 2020.
- Den svenska förekomsten utanför Öland har senast 2020 kartlagts och behoven av åtgärder där har utretts.
- Biotoprestaurering har senast 2020 utförts i alla kärnområden som har prioritet 1.
- Behovet av att anpassa skötsel för att gynna ängshöken i skyddade områden har kartlagts senast år 2020.

Åtgärder och rekommendationer

Dialog och samverkan

Dialog

Återkommande dialog behövs med LRF, enskilda brukare som berörs av häckningar samt rådgivare och de som skriver åtagandeplaner för miljöersättningsmarker. Samverkan ska ske med Birdlife Sweden, lokala ornitologiska föreningar, volontärer, intresserade markägare/brukare, m.fl.

Information, evenemang, utbildning och rådgivning

Ett informationsblad som riktar sig till markägare, lantbrukare och intresserade ska spridas årligen inför häckningssäsongen. Ett internationellt seminarium ska anordnas på Öland och ett nätverk inom Europa skapas för erfarenhetsutbyte och samarbete. För att öka förståelsen för behov av åtgärder ska rådgivning, utbildning och guidningar genomföras löpande. En rapport ”Ängshök på Öland” som sammanfattar all historisk kunskap och det naturvårdsarbete som sker ska ges ut.

Tillfälliga skyltar ska sättas upp där häckningsplatser behöver särskilt skydd. Information ska ges markägare/brukare om häckande ängshök, så att de inte av misstag bryter mot Artskyddsförordningen.

Områdesskydd

Avtal tecknas med brukare vid ängshökshäckningar i vall eller åker. Lantbrukare/markägare som hjälp till att skydda häckande ängshök ska uppmärksammas.

Planer på ”våtmarksåtgärder” i Ölands skyddade myrar, bl.a. Djurstad träsk, Petgårde träsk och Amundsmosse, med häckande ängshök under sen tid, ska bevakas.

Aktiva åtgärder i fält

Skötsel

Fortsatt skötsel i form av återkommande röjning och föryngring av både ag och tokbuskmarker ska ske. Arten är känslig för igenväxning med högre buskar och träd, liksom för stigar eller andra linjestrukturer igenom häckningsbuskage, vassar och vallar. För att undvika stigar och tramp kommer även semi-naturliga habitat stängslas av.

Kalmar län, Öland:

- Djurstad träsk - återkommande slåtter (områdesindelad. Ca vart 10 år slås respektive område beroende på tillväxt). Under perioden 2016–2021 slåttas minst 2 ha.

- I Djurstad träsk, på Stora alvaret (S. Möckleby m.fl.) samt i Frösslunda och Triberga sjömarker, m.fl. sker stängsling runt lämpliga biotoper (slåttade agkärr, röjda tokmarker) som på några års sikt bör ha ett ag- eller tokhabitat lämpligt som häckningsplats. Ca. 5 ha.
- Återkommande underhållsröjning kommer att behövas i slåttade och frånstängslade ytor, minst en gång inom perioden 2016–2021 (areal se ovan)

Restaurering och nyskapande av livsmiljöer

Träd ska fällas och höga buskar (främst en, vide och hagtorn) röjas i de tidigare semi-naturliga häckningsbiotoperna.

Föryngring av hög, tät och gammal vegetation i tokbuskmarker och agkärr, ska ske. Ytor ska avsättas i åkermark där ängshöken häckar och brukaren ersätts för utebliven skörd och merarbete.

Kalmar län, Öland:

- Stora alvaret – huggning av träd, dungar och höga buskar i tokområden på minst 5 lokaler (bl.a. Löt alvar, Sebberneby alvar, Dröstorps NR) ca 10 ha.
- Södra Ölands tokbuskage – inhägnad av tokbuskmarker som röjs eller röjts senaste 10 årsperioden. Dessa ska få växa upp och bli lämpliga häckningsbiotoper. Minst 3 lokaler (prel. S Möckleby alvar, Frösslunda och Triberga sjömarker), ca 4 ha.

Uppsala län:

- Vassar ska restaureras i Dragmansbosjön, ca 10 ha.

Häckningsplats i vall lämnad vid slåtter och stängslad, Öland 2018. (Susanne Forslund)

Populationsförstärkande åtgärder

Rutor lämnas utan skörd, ”burar” och/eller stängsel sätts runt häckningsplatser för att skydda bo, ägg och ungar mot betande djur, predatorer och skördetröskor. Viss ersättning utgår vid behov för merarbete och utebliven skörd.

Kalmar län, Öland:

- Minst 10 åkermarkshäckande par och dess avkomma bedöms årligen kunna räddas från skördetröska och predatorer genom stängsling kring bo och samarbete med lantbrukare.
- ”Burar” (3 x 3 m) kommer att sättas över bon i åkermark, inför 2:a vallskörd, eller inför skörd av stråsäd.
- Samarbete sker löpande med jägare som har skydds jakt på södra Öland för att skydda markhäckande fågel som vadare och ängshök, mot bl.a. kråkfågel, räv och grävling.

Skåne län:

- ”Burar” sätts över bon till par som hittas häckande i stråsäd, för att förhindra predation.

Uppsala och Östergötlands län:

- Rutor undantas från skörd, kring bon som hittas i åkermark.

Datainsamling och analys

Inventering

Inventering ska genomföras årligen på Öland och år 2020 inventeras alla platser i landet där häckning förekommit under senare år (minst senaste 10-årsperioden). Även nya häckningsplatser (inte minst åkermarkshäckningar) eftersöks. Till hjälp tas uppgifter från ornitologer och Artportalen. En gemensam inventeringsmetodik (Rodebrand, S. 2011) ska användas för att resultaten ska vara jämförbara.

Uppföljning

De restaurerade ytorna följs upp året efter åtgärd och efter tre år. Den gemensamma inventeringsmetodiken används för att följa populationsutvecklingen och för att se hur arten svarar på genomförda åtgärder.

Miljöövervakning

Övervakning sker minst vart femte år, genom inventering på alla lokaler inom det svenska utbredningsområdet, för att uppmärksamma eventuella förändringar i populationsstorlek.

Kunskapsbehov

Ett kunskaps- och erfarenhetsutbyte mellan forskare som studerar ängshök och naturvårdare som arbetar med skydd av arten runt om i Europa byggs upp, genom

internationellt seminarium och sociala medier. Detta kommer att underlätta implementeringen av ny kunskap och praktiska åtgärder.

Genetiska analyser kan göras för att undersöka de svenska ängshökarnas ursprung. Teorier finns om att det finns östliga ängshökar som väljer att häcka i naturliga biotoper och sydliga som anpassat sig till åkermarkshäckning. Ett samarbete med Universitetet i Warszawa finns med forskare som analyserat genetik hos ängshök från olika delar av Europa. Prover (fjäder, spillning, spybollar) samlas in i samband med bobevakning, ringmärkning och inventering.

En analys av tidigare års häckningsuppgifter bör ske för att söka kunskap om val av häckningsplats i förhållande till landskapsförändringar och födosöksplatser.

Ringmärkning (färgringar) bör ske och satellitsändare sättas på ett antal hannar, för att undersöka födosöksmönster och flyttvägar vår och höst. Dessa studier genomförs i samarbete med forskare i Nederländerna, vilka har sändare på ett antal ängshökar sedan många år. De är mycket intresserade av att följa även de nordliga ängshökarna.

Bilaga 1.

Föreslagna åtgärder

Kategori: Ordinarie åtgärdsprogram

Åtgärd	Län	Område/ Lokal	Aktör	Finansiär	Uppskattad kostnad NV-ÅGP	Uppskattad kostnad annan finansiär	Prioritet	Genomförs senast ¹
Dialog och samverkan								
Kontinuerlig rådgivning, utbildning, träffar	Alla län ²		Lst	NV-ÅGP	40 000		1	Årligen ³
Uppdatering av informationsmaterial, skyltar	H		Lst	NV-ÅGP	20 000		2	2020
Rapport "Ängshök på Öland"	H		Lst	NV-ÅGP	40 000		1	2018
Internationellt seminarium	H		Lst	NV-ÅGP	60 000		1	2017
Aktiva åtgärder i fält								
Skötsel (inkl. skötselavtal)	Alla län ²	Tokmarker, agmyrar, vassar	Lst	NV-ÅGP, NV-skötsel	20 000	50 000	1	Årligen ³
Stängsla in boplatser (materiel)	Alla län ²		Lst	NV-ÅGP, NV-skötsel	132 000	100 000	1	Årligen ³
Skydd av åkermarkshäckande ängshök,	Alla län ²		Lst	NV-ÅGP	240 000		1	Årligen ³
Restaurering agkärr	H, I	Norra Öland, Gotland	Lst	NV-ÅGP, NV-skötsel	0	450 000	1	2020
Restaurering tokbuskmarker	H	Södra Öland	Lst	NV-ÅGP, NV-skötsel	100 000	200 000	1	2020

NATURVÅRDSVERKET

Restaurera vassområden	C	Dragmansbosjön	Lst	NV-ÅGP	50 000	150 000	1	2018
Datainsamling och analyser								
Inventering av häcklokaler	Alla län ²		Lst	NV-ÅGP	200 000		1	2020
Årlig inventering	C, H ⁴	Öland	Lst	NV-ÅGP, NV-skötsel	340 000	50 000	1	Årligen
Uppföljning av åtgärder	Alla län		Lst	NV-ÅGP, NV-skötsel	60 000	50 000	1	2021
Analys, prioritering och utpekande av nya kärnområden i naturliga habitat	H	Öland	Lst	NV-ÅGP, NV-skötsel	45 000	40 000	1	2018
Övervakning av åkermarkshäckande par	Alla län ²		Lst	NV-ÅGP	300 000		1	Årligen ³
Ringmärkning av åkermarkshäckare	H	Öland	Lst	NV-ÅGP	10 000		2	2019
Studie av häckningsplats i förhållande till födosöksområde	H	Öland	Lst, Lunds Uni	Lunds Uni (examensarb)	0	0	1	2018
Övervakning med satellitsändare	H	Öland, Uppland	Lst	NV-ÅGP, SOF, Uni. Groningen	100 000	100 000	1	2019
Genetiska studier	H	Öland	Lst, Uni Warszawa	NV-ÅGP	25 000	0	3	2020
<i>Total uppskattad kostnad för åren 2016–2021</i>					<i>1 782 000</i>	<i>1 190 000</i>		

¹ - Angivet år ska ses som en riktlinje under förutsättning att åtgärden kan finansieras och kan komma att flyttas framåt på grund av resursbrist.

² - Med "Alla län" menas Kalmar (H), Skåne (M), Östergötland (E), Örebro (T), Uppsala (C), Stockholm (B), Västra Götaland (O), Västmanland (U) och Gotland (I).

³ - Kostnaden som anges är den totala summan under programperioden.

⁴ - Inventering som inte är planerad enligt Bilaga 1 kan utföras i mindre omfattning även i län/områden/lokaler som inte är listad som berörda län enligt ovan om det förekommer starka indikationer av ängshöksförekomst. Sådana inventeringar ska i förväg stämmas av med koordinerande länsstyrelse för programmet.

